

УДК 159.9

*Скляренко О. М.,
старший викладач
Горлівського інституту і
ноземних мов
Донбаського Державного
педагогічного університету*

РІВЕНЬ СУБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ В СЛУЖБОВЦІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ЧИННИК ЖИТТЄВОРОЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті надається теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми вивчення рівня суб'єктивного контролю у службовців органів внутрішніх справ. Представлені результати емпіричного дослідження щодо вивчення локусу контролю у працівників правоохоронних органів.

***Ключові слова:** рівень суб'єктивного контролю, локус контролю, екстернальність, інтернальність, кризова життєва ситуація, готовність до професійної діяльності.*

В статье приводится теоретический анализ научных исследований по проблеме изучения уровня субъективного контроля у служащих органов внутренних дел. Представлены результаты эмпирического исследования по изучению локуса контроля у работников правоохранительных органов.

***Ключевые слова:** уровень субъективного контроля, локус контроля, экстернальность, интернальность, кризисная жизненная ситуация, готовность к профессиональной деятельности.*

In the article the theoretical analysis of scientific researches is given on issue of study of level of subjective control at the servings organs of

internal affairs. The results of empiric research of lokus control are presented for the workers of law enforcement authorities.

Keywords: *level of subjective control, lokus control, eksternal, internal, crisis vital situation, readiness to professional activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Життєвий і професійний шлях робітників правоохоронних органів тісно пов'язаний з постійно виникаючими кризовими ситуаціями, що негативно впливають на їх психічний стан, ставлення до роботи, відношення до себе, до інших людей та до життя в цілому. Саме тому на сучасному етапі, в епоху соціальних змін і криз, пріоритетним є формування таких особистісних якостей правоохоронців, як психічне здоров'я, моральний стрижень, емоційна стабільність, вольові якості, вибір правильної життєвої стратегії, розкриття своїх можливостей, збереження цілісності та гармонії свого внутрішнього світу і його вдосконалення.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Наше дослідження присвячене вивченню й аналізу сучасних психологічних досліджень життєтворчості та особистісних характеристик офіцерів органів внутрішніх справ (ОВС). Завданням статті є теоретичний аналіз проблеми аналіз наукових досліджень з проблеми вивчення рівня суб'єктивного контролю у службовців органів внутрішніх справ, а також емпіричне дослідження рівня суб'єктивного контролю у сучасних правоохоронців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Широке коло вчених приділяють велику увагу розробці питання життєтворчості та життєтворчої активності. Найбільш вагомий внесок був зроблений такими вченими, як К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Анциферова, А. Г. Асмолов, Ш. Бюлер, Л. С. Виготський, І. С. Кон, Д. А. Леонт'єв, Б. Ф. Ломов, А. Маслоу, С. Л. Рубінштейн, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та інші, також українські вчені, як Г. О. Балл, М. Й. Боришевський, Л. Ф. Бурлачук, Є. І. Головаха, О. А. Донченко, О. В. Киричук, Г. С. Костюк, Л. В. Сохань, Л. Орбан-Лебрик, В. О. Роменець, М. В. Савчин, В. М. Ямницький та ін. [1; 3; 4; 9].

У сучасних наукових дослідженнях людина розглядається як активний суб'єкт, який створює власне життя, несе відповідальність за свій власний вибір і постає єдиним суб'єктом життєтворчості. Науковці виокремлюють у життєтворчості людини декілька взаємопов'язаних між собою рівнів: фізичний, психологічний та соціальний. Як

феномен особистості життєтворчість зумовлюється суб'єктивними (психолого-фізіологічні та духовні якості самої особистості) та об'єктивними чинниками (культура, освіта, відповідний тип організації суспільного буття). Найбільш адекватною підставою для вивчення психологічних механізмів життєтворчості вважається динаміка внутрішньої сфери особистості [3; 9].

Згідно із концепцією українських учених, особистість розглядається як суб'єкт життя, в основі існування якого лежить життєтворчість – духовно-практична діяльність особистості, направлена на творче проектування і здійснення її життєвого проекту. Розробляючи, коригуючи і здійснюючи свій життєвий сценарій, особистість опановує мистецтво жити – особливе уміння, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій самосвідомості й володінні системою засобів, методів і технологій життєтворчості. Життєтворчість виступає способом рішення життєвих завдань, і є процесом впорядкування особистісної подієвої картини життя, процесом її самовдосконалення [3; 4].

До одного з чинників життєтворчої діяльності, як способу вирішення життєвих завдань, може бути віднесений рівень суб'єктивного контролю (РСК). У психологічній літературі РСК розглядається як важлива характеристика самосвідомості, що визначає рівень активності суб'єкта і його поведінкові реакції в процесі соціальної взаємодії. Виокремлюють два типи локалізації локусу контролю: інтернальний (людина вважає, що події, які з нею відбуваються, детермінуються її компетентністю, цілеспрямованістю та зусиллями) й екстернальний (успіхи і невдачі визначаються впливом зовнішніх обставин, везінням, випадковістю, діями інших людей тощо). Концепція локус контролю витікає з теорії соціального научіння Дж. Роттера, який вважав інтернальність і екстернальність стійкими властивостями особистості, що формуються в процесі її соціалізації.

Форма прояву суб'єктивного контролю над життєвими ситуаціями у кожної людини різна, відповідно до неї визначається засіб отримання індивідом інформації, особливості міжособистісної взаємодії, самоприйняття, ставлення до свого здоров'я та ін. Ступінь зрілості особистості визначається тим, у чому людина бачить джерело управління своїм життям: в зовнішніх або внутрішніх чинниках, в собі. Експериментальні дослідження показують взаємозв'язок між формами поведінки, особистісними характеристиками та рівнем екстернальності-інтернальності [2; 5; 6; 7; 8].

Методика та аналіз емпіричного дослідження. В нашому дослідженні брало участь 200 співробітників МВС України. Якісний склад

вибірки: дільничні інспектори, співробітники кримінального розшуку, кримінальної міліції у справах дітей, співробітники по боротьбі з незаконним обігом наркотиків і Державної служби по боротьбі з економічними злочинами, слідчі, співробітники, які працюють у дізнанні, співробітники патрульної служби.

Для дослідження рівня розвитку суб'єктивного контролю над життєвими ситуаціями у службовців органів внутрішніх справ було використано опитувальник "Рівня суб'єктивного контролю", розроблений у науково-дослідному інституті ім. Бехтерева на базі шкал локусу контролю Дж. Роттера "Locus of control scale", адаптований Є. Ф. Бажиним, Е. А. Голинкіною, О. М. Еткіндом [2].

Шкала загальної інтернальності (Іо). Високий показник за цією шкалою відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над будь-якими значимими ситуаціями. Такі люди вважають, що більшість важливих подій у їх житті є результатом їх власних дій, що вони можуть ними управляти та відчують свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається їх життя в цілому. Вони впевнені в собі, спокійніші та доброзичливіші, популярніші ніж екстернали. Мають більш позитивну систему стосунків зі світом і велику усвідомленість сенсу і цілей життя. Люди з низьким показником за цією шкалою не бачать зв'язку між своїми діями і значимими для них подіями їх життя, не вважають себе здатним контролювати їх розвиток. Вони вважають, що більшість подій їх життя є результатом випадку або дії інших людей. Екстернали характеризуються підвищеною тривозністю, стурбованістю, конформністю, меншою терпимістю до інших і підвищеною агресивністю, меншою популярністю порівняно з інтерналами.

Шкала інтернальності в області досягнень (Ід). Високі показники за цією шкалою відповідають високому рівню суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями та ситуаціями. Такі люди вважають, що вони самі добилися всього того хорошого, що було і є в їх житті, і що вони здатні з успіхом переслідувати свої цілі в майбутньому.

Шкала інтернальності в області невдач (Ін). Високі показники за цією шкалою говорять про розвинене почуття суб'єктивного контролю по відношенню до негативних подій і ситуацій, що проявляється в схильності звинувачувати самого себе в різноманітних неприємностях і стражданнях. Низькі показники свідчать про те, що людина схильна приписувати відповідальність за подібні події іншим людям або вважати їх результатом невдачі.

Шкала інтернальності в області виробничих відношень (Іп). Високі показники свідчать про те, що людина вважає свої дії важливим чинником організації власної виробничої діяльності. Низькі – вказують на те, що людина схильна приписувати значення зовнішнім обставинам – керівництву, товаришам по роботі тощо.

Шкала інтернальності в області міжособистісних стосунків (Ім). Високі показники свідчать про те, що людина вважає саме себе відповідальною за побудову міжособистісних стосунків з оточенням.

Шкала інтернальності щодо здоров'я та хвороби (Із). Високі показники свідчать про те, що людина вважає себе багато в чому відповідальною за своє здоров'я, що її одужання багато в чому залежить саме від її дій. Людина з низькими показниками за цією шкалою вважає хворобу і здоров'я результатом випадку і сподівається на те, що одужання прийде в результаті дій інших людей, передусім лікарів.

Шкала інтернальності в сімейних стосунках (Іс). Високі показники означають, що людина вважає себе відповідальною за події, що відбуваються в її сімейному житті.

При низькому рівні інтернальності люди мало простежують зв'язок між своїми діями та значимими для них подіями життя. Вони не вважають себе здатним контролювати розвиток подій і вважають, що більшість їх є результатом випадку або дії інших людей. Тому "екстернали" емоційно нестійкі, схильні до неформального спілкування та поведінки, нетовариські, у них низький самоконтроль і висока напруженість.

Високий рівень інтернальності відповідає високому рівню суб'єктивного контролю над будь-якими значимими ситуаціями. Люди, які мають такий локус контролю, вважають, що більшість важливих подій у їх житті були результатом їх власних дій, що вони можуть ними управляти, і відчують відповідальність за ці події і за те, як складається їх життя в цілому. "Інтернали" з високими показниками суб'єктивного контролю мають емоційну стабільність, завзятість, рішучість, відрізняються товариськістю, самоконтролем і стриманістю.

Середній рівень інтернальності характерний для більшості людей. Особливості їх суб'єктивного контролю можуть дещо змінюватися залежно від того, чи видається людині ситуація складною або простою, приємною або неприємною.

Результати дослідження та їх обговорення. Дані про рівень розвитку суб'єктивного контролю над життєвими ситуаціями у співробітників ОВС відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Рівень розвитку рівня суб'єктивного контролю над життєвими ситуаціями у співробітників органів внутрішніх справ (у відсотках від загальної кількості опитаних)

Назва шкали	Рівень суб'єктивного контролю		
	високий	середній	низький
Шкала інтернальності-екстернальності (Іо)	55,3	2,3	42,4
Шкала інтернальності в області досягнень (Ід)	40,4	6,6	52,9
Шкала інтернальності в області невдач (Ін)	48,9	7,4	43,7
Шкала інтернальності в сімейних стосунках (Іс)	45,9	10,4	43,7
Шкала інтернальності в області виробничих стосунків (Іп)	54,9	7,5	37,6
Шкала інтернальності в області міжособистісних стосунків (Ім)	56,7	7,5	35,8
Шкала інтернальності у ставленні до хвороби або здоров'я (Із)	54,1	11,9	34,0

Отримані результати показали наявність у 55,3 % опитаних працівників високих показників за шкалою загальної інтернальності. Це свідчить про те, що для більшості співробітників характерним є високий рівень суб'єктивного контролю над життєвими ситуаціями. Тобто, вони несуть особисту відповідальність за успіхи та невдачі у своєму житті та не шукають пояснень у зовнішніх обставинах.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує те, що за шкалою інтернальності в області виробничих стосунків високий рівень визначено у 54,9 % опитаних. Тобто, більшість працівників вважають свої професійні дії важливим чинником у організації особистої виробничої діяльності, в особливостях міжособистісних взаємин та професійному зростанні.

Співставлення цих даних з високими показниками за шкалами міжособистісних стосунків (56,7 % опитаних) і ставленням до хвороби та здоров'я (54,1 %) характеризує, на наш погляд, працівників як відповідальних та самостійних.

Разом з тим, значно в меншій кількості опитаних (40,4 %) зафіксована наявність високого рівня розвитку показників за шкалою сфери досягнень, що, скоріше всього, свідчить про те, що більшість із опитаних співробітників органів внутрішніх справ вважають досягнення свого життя результатом впливу зовнішніх обставин: щасливий

долі, везінню, збігу обставин. У свою чергу, це підтверджує отримані нами дані про високий відсоток працівників, мотиваційну основу діяльності яких становить прагнення уникати невдач.

Висновки.

1. У сучасних наукових дослідженнях людина розглядається як активний суб'єкт, який створює власне життя, несе відповідальність за свій власний вибір і постає єдиним суб'єктом життєтворчості.

2. До одного з чинників життєтворчої діяльності, як способу вирішення життєвих завдань, може бути віднесений рівень суб'єктивного контролю. За показником локалізації суб'єктивного контролю, люди розрізняються на екстернальний та інтернальний типи.

3. Співробітники органів внутрішніх справ показали здебільшого високий рівень інтернальності по шкалах у області виробничих стосунків, у ставленні до хвороби або здоров'я, сімейних стосунків. Низькі бали виявлено за шкалою досягнень.

Література

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.

2. *Бажин Е. Ф.* Метод исследования уровня субъективного контроля / Е. Ф. Бажин, Е. А. Голынкина, А. М. Эткинд // Психологический журнал. – 1984. – Т. 5. – № 3. – С. 152–162.

3. *Богданова Н. Г.* Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз : наукове видання / Н. Г. Богданова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 302 с.

4. *Жизнь как творчество : (Социально-психологический анализ) / В. И. Шинкарук, Л. В. Сохань, Н. А. Шульга и др.* – К. : Наукова думка, 1985. – 302 с.

5. *Мілорадова Н. Е.* Особливості саморегуляції психічних станів працівників органів внутрішніх справ/ Н. Е. Мілорадова, Г. В. Попова // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 7. – Харків : УЦЗУ, 2010. – С. 378–397.

6. *Реан А. А.* Проблемы и перспективы развития концепции локуса контроля личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – Т. 19. – № 4. – 1998. – С. 3–11.

7. *Словарь-справочник по психологической диагностике / под ред. Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозова.* – К. : Наук. думка, 1989. – 200 с.

8. *Швальбе Б.* Личность, карьера, успех : пер. с нем. / Б. Швальбе, Х. Швальбе. – М. : Прогресс, Прогресс-Интер, 1993.

9. *Ямницький В. М.* Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія / В. М. Ямницький. – Одеса : ПНЦ АПН України – СВД Черкасов М. П., 2006. – 362 с.